

7. Кошелева О. Г., Воробьёва О. Ю. Социально-экономические последствия изменения ставок акцизного сбора. *Економічний вісник Донбасу*. 2010. №2 (20). С. 103–109.

8. Плешко В. К. Тютюновий бізнес: чому і хто? Митна справа. 2010. № 5. С. 18–19.

9. Никитин С. Теневая экономика и налогообложение. *Мировая экономика и международные отношения*. 2005. № 2. С. 24–30.

10. Філіпенко Т. В., Філатов В. В. Правові форми співробітництва в галузі вдосконалення митного законодавства України. *Митна справа*. 2009. № 6 (66). С. 32.

Мелих Оксана Юріївна

*К.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Західноукраїнського національного університету*

Мандзюк Ольга Богданівна

*Начальник відділу методології та організації роботи із застосування
пенсійного законодавства управління пенсійного забезпечення
Головного правління Пенсійного фонду України в Тернопільській області*

РЕФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Процес вдосконалення пенсійної системи нашої держави триває з перших днів незалежності України, а її реформування має за мету вирішення, як теперішніх, так і майбутніх проблемних питань у цій сфері.

Сучасний етап проведення пенсійної реформи характеризується саме підвищенням ролі системи пенсійного страхування у сфері пенсійного забезпечення і її впливу на розвиток фінансової системи держави в цілому. Система пенсійного страхування характеризується значним фінансовим потенціалом, у контексті інвестування української економіки [2].

Враховуючи міжнародний досвід, з прийняттям у 2003 році Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», який набув

чинності з 01.01.2004 р., на законодавчому рівні було задекларовано впровадження трирівневої системи пенсійного забезпечення, що є найбільш поширеною практикою серед інших держав: перший рівень – солідарна система загальнообов’язкового державного пенсійного страхування; другий рівень – накопичувальна система загальнообов’язкового державного пенсійного страхування; третій рівень – система недержавного пенсійного забезпечення.

Солідарна та накопичувальна системи – становлять систему загальнообов’язкового державного пенсійного страхування.

Варто наголосити, що Закон України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування» не запрацював у повній мірі до сьогоднішнього дня, і накопичувальну систему наразі не впроваджено. На даний час, як ніколи раніше, гостро стоїть питання створення економічних передумов та запровадження другого рівня загальнообов’язкового державного пенсійного страхування. Окрім того, доцільним і обґрунтованим буде впровадження другого рівня системи пенсійного забезпечення після створення злагодженої і ефективної системи державного нагляду та регулювання у цій сфері, а також необхідної інфраструктури. В протилежному випадку, запровадження накопичувальної системи, ще більше ускладнить проблеми солідарної системи та не забезпечить достойного рівня пенсійних виплат, що є основною метою пенсійної реформи.

З часу прийняття Закону України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування» відбулося кілька спроб реформувати українську пенсійну систему шляхом внесення змін до нього. Зокрема, в 2011 році: змінено вимогу щодо тривалості страхового стажу з 25 років для чоловіків та 20 років для жінок на 30 й 35 років відповідно; впроваджено поступове підвищення пенсійного віку для жінок до 60 років; встановлено максимальний розмір пенсії на рівні 10 прожиткових мінімумів для осіб, які втратили працездатність. В 2017 році було усунуто залежність розміру пенсії від року виходу на пенсію. Окрім того, в Україні щороку проводиться перерахунок пенсійних виплат шляхом індексації. Так, за результатами індексації пенсійних виплат, у жовтні 2017 року середній

розмір місячної пенсії (середньостатистична пенсія) в Тернопільській області становив 1908,88 грн., що на 22,3% або на 347,9 грн. більше порівняно з 01.01.2017 року (див. табл. 1).

Таким чином, з 2019 року, завдяки проведенню індексації пенсійних виплат, спостерігається щорічне зростання середнього її розміру.

Як свідчать дані наведені у таблиці 1, впродовж 2015-2017 років (до проведення індексації пенсійних виплат з 01.10.2017 р.) середній розмір місячної пенсії в Тернопільській області щорічно зростав в середньому на 9%. До прикладу, станом на 01.01.2018 р. розмір пенсії зріс, у порівнянні з 01.01.2017 р., на 23,6 в.п. Впродовж 2018 року індексація пенсійних виплат не проводилася, чим пояснюється несуттєве зростання розміру середньої пенсії в області – лише на 6,7% у річному вимірі (див. табл. 1). Проте, починаючи з 2019 року, середній розмір щомісячних пенсійних виплат щорічно зростав більш ніж на 15%. Так, у 2019 р. й 2020 р. темп приросту середнього розміру пенсій у Тернопільській області становив 15,8% та 15,5% відповідно (див. табл. 1).

Таблиця 1

Середній розмір місячної пенсії (середньостатистична пенсія) в Тернопільській області у 2015-2021 рр., яка була виплачена пенсіонерам, що перебувають на обліку в органах ПФУ

Показник	01.01.2015	01.01.2016	01.01.2017	01.01.2018	01.01.2019	01.01.2020	01.01.2021
Середній розмір місячної пенсії, грн.	1303,70	1418,44	1560,98	1930,58	2059,20	2383,97	2754,06

Примітка: побудовано автором за даними [3]

Щоб знизити демографічне навантаження на солідарну пенсійну систему, у 2017 р. був запроваджений гнучкий «коридор» пенсійного віку - 60/63/65 років, залежно від тривалості набутого страхового стажу. З 01.01.2018 р. норма тривалості страхового стажу збільшена з 15 років до 25 років та щороку підвищується на один рік. Уже за підсумками 01.04.2021 р. він становить 28

років [1]. Така вимога стажу є стимулом для участі в системі соціального страхування і спонукає до офіційної зайнятості особи.

З 01.01.2018 р. на законодавчому рівні визначено, що мінімальний розмір пенсії за віком повинен становити не менш як 40% від мінімального розміру заробітної плати. Доречно зауважити, що для одержання пенсії у такому розмірі законом передбачено ряд умов – досягнення особою 65-річного віку, підтвердження факту, що особа є непрацюючою та не здійснює підприємницьку чи іншу діяльність, пов'язану з одержанням доходу, та, що найважливіше, наявність страхового стажу не менш як 35 років для чоловіків та 30 років для жінок.

З січня 2018 р. максимальний розмір заробітної плати, на який нараховується єдиний соціальний внесок, становить 15 розмірів мінімальної заробітної плати (до цієї дати він був встановлений на рівні 25 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб).

Деякі успіхи є і в усуненні диспропорцій у пенсійному забезпеченні, що обумовлені пенсійними програмами для окремих категорій громадян, якими встановлено спеціальні умови пенсійного забезпечення. Тут доречно зауважити, що, починаючи з 2017 р., органам Пенсійного фонду України (ПФУ) надано право автоматичного переведення осіб – одержувачів пенсій за спеціальними законами на пенсію відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», якщо за результатами індексації таке переведення є доцільним. Це зумовило значне скорочення кількості одержувачів пенсій за спеціальними законами. Так, якщо станом на 01.01.2017 р., на обліку в Головному управлінні Пенсійного фонду України в Тернопільській області перебувало 3,5 тис. таких осіб, то вже станом на 01.03.2021 р., тобто після проведення чергової індексації, їхня кількість становила 1,2 тис. осіб [3].

Невід'ємною частиною пенсійної реформи є впровадження європейських стандартів функціонування органів Пенсійного фонду України. Використання сучасних інформаційних і управлінських технологій, єдиних стандартів якості обслуговування громадян мають зробити надання послуг українцям зручним і

ефективним. В органах ПФУ реалізовано можливість звернення за призначенням пенсії до будь-якого його територіального управління незалежно від місця реєстрації пенсіонера, а з 01.04.2021 р. органи ПФУ розширили принцип екстериторіальності і застосовують його при розгляді поданих заяв та необхідних для призначення і перерахунку пенсій документів. Нова технологія передбачає опрацювання поданих заяв до територіальних органів ПФУ в порядку черговості незалежно від того, де було прийнято заяву та де проживає пенсіонер.

Використання можливостей Е-сервісів значно спрощує механізм звернення та отримання необхідної інформації, заощаджує час та ресурси, дозволяє постійно бути в курсі інновацій у сфері пенсійного забезпечення, дає змогу контролювати особисті дані, замовляти й отримувати довідки, подавати документи для призначення пенсії дистанційно в електронному вигляді.

Безперечно, згадані вище зміни солідарної пенсійної системи були важливими, але недостатніми кроками з точки зору соціальної справедливості та довгострокової фінансової стійкості. На сучасному етапі так і не впроваджено накопичувальну пенсійну систему, та основне завдання пенсійної системи загалом – забезпечення достойного рівня пенсійного забезпечення громадян та зміцнення фінансової бази - надалі залишається надзвичайно актуальним.

Список використаних джерел:

1. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 р. №1058-IV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1058-15> (дата звернення: 12.05.2021).

2. Зайчук Б.О., Зарудний О.Б., Березіна С.Б., Александров В.Т., Недбаєва С.М. Загальнообов'язкове державне пенсійне страхування. Київ: АВТ, 2005. С. 16 – 41.

3. Аналітичні дані Головного управління Пенсійного фонду України в Тернопільській області. URL: <https://www.pfu.gov.ua/tr/> (дата звернення: 12.05.2021).